

№9- тәжірибелік сабақ: Либералды-идеалистік парадигма.

Жұмыстың мақсаты мен міндеті: Либералды-идеалистік парадигманың өрлеуі, оның негізгі ережелері, анықтамалары жайлы түсінік қалыптасытара алады және осы пардигманы зерттеген ғалымдардың еңбектеріне шолу жасайды.

Техникалық және инструментальдық құралдары: интерактивті тақта, проектор сызба – кестелер.

Тәжірибелік сабақ оқыту нәтижелері: Либералды-идеалистік парадигманың негізгі ережелерін білетін болады. Либералды идеалистік парадигма негізінде екі идеясымен танысады.

Оқытудың әдістері мен түрлері: баяндау, сұрақ-жауап, түсіндіру, кіріспе дәріс, пікір-талас.

Либералды-идеалистік парадигма (Гуго Гроций, Иммануил Кант, Вудро Вильсон және т.б.) оның негізгі ережелері келесідей:

1. Адам табиғатынан агрессивті емес, ол әрқашан серіктестікке ұмтылады.
2. Соғыс тек ортақ күшті біріктірген жағдайда ғана шешуге болатын мәселе.
3. Халықаралық қауымдастық халықаралық институттар әскери жанжалдардың алдын алуға қабілетті екені белгілі.
4. Мемлекеттер өзінің саяси жүйесін реформалау керек, мемлекеттің ішінде демократиялық басқару бейбітшіліктің қалыптасуы мен планетада серіктестікті дамытуға ықпалын тигізуі керек.
5. Халықаралық қатынастар аренасында тек күштік факторлар ғана емес, экономика және мораль да маңызды. Либералды идеалистік парадигма негізінде екі идея жатыр, адам, жалпы адами құндылықтар, идеалдар бірлігі, екіншісі халықаралық қатынастар сипатын гуманизм және адам құқықтары шегінде өзгерту мүмкіндігі және қажеттілігі. Бұл парадигма жақтастары халықаралық қатынастар табиғатынан анархиялық екендігін жоққа шығармайды. Бірақ, анархиялық сипат уақытша және әрқашан азаюда. Халықаралық қатынастар қоғамдық ой шегінде басқаруы оңай бола бастады, халықаралық қатынастардың қатысушылары кеңі түсті. Мемлекеттермен қатар, мемлекеттік емес және жеке халықаралық акторлар: үкіметаралық және үкіметтік емес ұйымдар, трансұлттық корпорациялар, фирмалар, кәсіпорын, банктер т.б. маңызға ие бола бастады. Халықаралық қатынастардағы басымдыққа ие үрдіс ретінде соғыс, жанжалдар, ұлттық мүдделер қақтығысы емес, адамдардың бірлікке ұмтылуы және бейбітшілікке ұмтылушылығына негізделген серіктестік пен интеграция болуы керек. Әлем бірте-бірте жақсы және қауіпсіз бола бастады, оның қатысушылары оны тұрақтандыруға және реттеуге байланысты біріккен әрекеттерге баруы керек. Негізгі реттеуші ретінде құқықтық және моральдық нормалар болады. Аталған либералды идеалды парадигмадағы ережелер де бірбірімен сай келмейтін концептуалдық формаларға ие. Бұл парадигма құрамы жағынан реализм және неореализм

сияқты бірегей сипатқа ие. Біріншіден, оның құрамында ежелгі идеалистік дәстүр бар. Жекелей алғанда, реалистер оның ішінде «утопизм», «легализм» және «морализм» сияқты түрлерін бөліп қарастырады. Утопистерді олар әмбебап үкіметаралық ұйым (Ұлттар Лигасы, БҰҰ) негізінде жаңа әлемдік тәртіп құру мүмкіндігіне сенгендігі үшін сынға алады. Легалистердің (реалистер бойынша тағы да қате) ойынша халықаралық ұйымдар саны мен ықпалы өскен сайын халықаралық қатынастар жаңа сипатқа ие болады. Моралистер халықаралық саясатты адами құндылықтар жағынан қарастыра отырып, соғысқа қарсы, қиыншылықтар мен әлеуметтік қайшылықтар адамдардың қарсылығы туралы қоғамдық ойдың мемлекеттің халықаралық әрекетіне әсерін көрсетті. Екіншіден, либералды парадигманың неоклассикалық және постклассикалық либерализм деген варианттарын анықтайды. Классикалық емес либерализмге (неолиберализм) экономикалық өзара тәуелділік концепциясына негізделген бағытты жатқызады. Оның жақтастарының көзқарасы бойынша (Р. Кохейн, Р. Купер, Дж. Най), мемлекеттің халықаралық қатынастағы саясаты ішкі экономикалық мүдделерімен анықталады, ал өзара тәуелділіктің өсуімен барлық мемлекеттердің ортақ экономикалық мүдделері туындады, нәтижесінде олардың серіктестікке деген ұмтылысын күшейтеді. Мемлекеттер бір-бірімен өзінің потенциалды экономикалық пайдасын күшейтуге және шығындарды азайту мақсатында бірігеді. Мемлекеттердің саясаты рационалды мүдделерді көздейді. Экономикалық өзара тәуелділіктің күшеюі мемлекеттердің халықаралық аренадағы міндеттері мен ісәрекеттерін өзгертіп қоймай, мемлекеттердің әскери күші мен әскери потенциалдың рөлін азайтады. Саяси неолиберализм (неоидеализм) XX ғасырдың 80-жыл дарының басында пайда болып, дамыған (неолиберализмнің бірінші теоретиктері ретінде Роберт Кохэн, Адам Ротфельд, Мортон Каплан т.б. саналады) және мынадан шығады: а) Халықаралық қатынастардың негізгі акторлары индивидтер, «жаңарған» мемлекеттер және үкіметтік емес, трансұлттық субъектілер. ә) Халықаралық қатынастардың дамуының басым бағыттары саяси және экономикалық саладағы трансұлттық құбылыс, нарықтық қатынастардың жаһандануы, өзара тәуелділік, интеграция, адам құқықтары. б) Халықаралық қатынастар мәні мемлекетаралық және трансұлттық серіктестік, бұл өз кезегінде бейбітшілікке шақырды, халықаралық құқықтың ықпалының өсуі. в) Халықаралық қатынастардың негізгі мәселесі: ХҚ субъект тілерінің кешенді өзара тәуелділігі, халықаралық режимдер, қоршаған ортаның сақталуы. д) Халықаралық қатынастар субъектілерінің мотивациясы: жаһандық мүдделер (жалпы ортақ пайда), әділдік, бейбітшілік және даму, еркіндік, мораль. ж) Халықаралық қатынастар қатысушыларының мақсаттары: халықаралық саяси режимдерді дамыту, жаһандық мәселелерді шешу үшін

ұжымдық күш біріктіру, яғни халықаралық институттарды және демократияны дамыту. Либералды идеалистік парадигма шегіндегі постклассикалық ағымның идеялық негізі жаһандану ықпалымен саяси биліктің мәнінің радикалды өзгерісті концепциясы. Жаһанданудың аса маңызды нәтижелерінің бірі мемлекетаралық шекаралардың «өтімділігінің» өсуі және мемлекеттің дәстүрлі қызметінің нашарлауы (әсіресе, қауіпсіздік және халықты әлеуметтік қорғау саласында) нәтижесінде ұлттық мемлекеттік суверенитеттің эрозиясы. Мемлекет әлеуметтік институт, қоғамның саяси ұйымының формасы ретінде ескіріп келеді, тарихи аренадан бірегей еркін нарық, жалпы моральдық құндылықтар, адамның табиғи құқықтары мен еркіндіктерін сақтауға және дамытуға негізделген әмбебап құқықтық нормалар принциптеріне негізделген кең халықаралық бірлестіктерге жол бере отырып, бірте-бірте кету үстінде. Осылай адамдардың жаһанды өзін-өзі басқару қауымдастығы – бірегей ережелер мен бірегей заңдармен реттелетін әлемдік азаматтық қоғам қалыптасады. Либерализмнің постклассикалық ағымының жақтаушылары (Дж. Розенау, Э.О. Шемпел, Дж. Мэтьюз, Д. Месснер) Халықаралық Валюталық Қор, Әлемдік Банк, Әлемдік сауда ұйымы, сияқты ұйымдардың мемлекеттік және мемлекеттік емес, қоғамдық және жеке акторлар, үкіметтік, үкіметтік емес ұйымдар мен кәсіпкерлік құрылымдардың өзара әрекеттесулерін дамытудағы кеңейіп және дамып келе жатқан рөліне баса назар аударады. Олардың айтуы бойынша, саясат тығыз горизонтальді және вертикальді желімен байланысқан, олардың жүйешіктері мемлекеттерден бөлек, барлық деңгейде локальді және жаһандық деңгейде әрекет ететін трансшекаралық сызықтармен байланысқан. Қоғамдардың ішіндегі және араларындағы желілік құрылымдар маңызы арта түсуде, ал ұлттық мемлекеттік суверенитет жойылуда. Бүкіл әлемдік «үкіметсіз басқару» (Розенау мен Шемпел) global governance қалыптасуда, ол «төменнен» қалыптасатындықтан, демократиялық сипатқа ие, әмбебап құндылықтарды көрсетеді. Бұл биліктің өзінің мәнінің power shift өзгергендігін көрсетеді, мемлекеттер қауымдастығынан трансұлттық сипатқа ие және жалпы планеталық көлемде қызмет етуші азаматтық қоғамға өтуді білдіреді. Сонымен, соңғы онжылдықта қарқынды таратылған демократиялық әлем теориясы, гуманитарлы интервенция, адамның қауіпсіздігі неоклассикалық либерализмге жатады. Оның басты ерекшелігі әдіснамалық жоспарда жалпы демократияның жеңісімен кепілденетін «Кантқа қайта оралу», оның «мәңгілік бейбітшілік» идеясына оралу идеясын көтереді. Қорыта айтқанда, либерализмнің классикалық, классикалық емес, постклассикалық, неоклассикалық бағыттары реалистік парадигма сияқты халықаралық қатынастар сипаттарын, негізгі үрдістерді, акторларды, олардың мақсаттары мен құралдарын, сонымен қоса жекелеген адам мен

жалпы адамзат мүддесіндегі халықаралық саясаттың өзгерісіне ұмтылуын біріктіреді.

Деңгейлік тапсырмалар:

1–деңгейлік сұрақ. Халықаралық қатынастар субъектілерін атаңыз?

2–деңгейлік сұрақ. Либералды-идеалистік парадигманың тағы бір өрлеуі қашан болды?

3–деңгейлік сұрақ. Либералды-идеалистік парадигманың негізгі ережелері?

ОБӨЖ тапсырмалары: Либералды-идеалистік парадигманың өрлеуі.

БӨЖ тапсырмалары: Либералды-идеалистік парадигманың негізгі ережелері

Негізгі әдебиеттер:

1. Л.М.Иватова, Ә.С.Қайдарова, Ә.Т.Мухитденова. Халықаралық қатынастар теориясы, оқу құралы, 2019
2. Л. К.Торбьорн, Қазақ тіліне ауд.Н.Сайбекова, Ж.Бурибаева. Халықаралық қатынастар теориясының тарихы. Монография. Алматы: Дәуір, 2017.
3. Д.М.Мажиденова, К. Г.Шерьязданова. Теория международных отношений. Оқу құралы, 2019.
4. И.А.Черных. Теория международных отношений. Учебное пособие. Алматы, 2019.
5. А.Г.Дугин. Геополитика и Международные Отношения. Т. 1, Монография, М.: Евразийское Движение, 2012.
6. M.Criffiths. Uluslararası ilişkilerde temel düşünceler ve teoriler. Ankara, 2011.
7. T.İskit. Diplomasi: Tarih, teorisi, kurumları ve uygulaması. Ankara, 2012.

Қосымша әдебиеттер:

1. Антюхина-Московченко В.И., Злобин А.А., Хрусталеv М.А. Основы теории международных отношений.-М.,2014
2. Введение в теорию международных отношений./Под ред. А.С.Манькина.-М.,2014
3. Загорский А.В., Лебедева М.М. Теория и методология анализа международных переговоров.-М.,2014
4. Назарчук А.В. Этика глобализирующегося мира. - М., 2014.
5. Цыганков П.А. Международные отношения. М., 2014.
6. Rosenau J. Turbulence in the World Politics. L., 2014.

